

Volkskunde, antropologie en allianties

Jojada Verrips*

*'It is when two (or more) scholars realize that, for all the differences between them, they are attacking highly similar issues, trying to solve closely related puzzles, that communication between them begins to look like a practical policy rather than an academic piety' (Clifford Geertz, *Myth, Symbol, and Culture*. 1971 New York: W.W. Norton & Co., p. x).*

Samenvatting

Sinds de Tweede Wereldoorlog hebben antropologen in toenemende mate belangstelling getoond voor Europa als 'ethnologisch studieveld'. Zij hebben echter nog weinig toenadering gezocht tot Europese volkskundigen. Dit artikel wil een bijdrage vormen tot de verbetering en intensivering van het contact tussen volkskundigen en antropologen. Na een korte beschouwing over hun studieobjecten en methoden wordt nader ingegaan op een drietal antropologische benaderingswijzen van verwantschap en huwelijk. Tenslotte wordt aan de hand van enkele studies over het Nederlandse platteland geïllustreerd, hoe het werken met één van die benaderingen, de alliantietheorie van Lévi-Strauss, kan leiden tot nieuwe inzichten en het opsporen van nog nauwelijks betreden onderzoeksvelden.

I

Wanneer men tien antropologen zou vragen een beknopte omschrijving van hun studieobject te geven, is het zeer waarschijnlijk dat ze alle tien een ander antwoord geven. Hetzelfde zou gebeuren als men naar het doel van hun antropologiebeoefening vroeg of hen de vraag zou stellen met wat voor model van de sociale werkelijkheid zij

*Wetenschappelijk medewerker aan het Antropologisch-Sociologisch Centrum van de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.

werken of wat hun oriënterend paradigma is. Er bestaan tegenwoordig zoveel verschillende theorieën in de antropologie dat men niet zelden spreekt van een krisistoestand.¹ Bij aankomende studenten wekken de talloze 'ismen' en de schier oneindige reeks thematische specialisaties soms zo'n verwarring, dat ze na een half jaar ontmoedigd met hun studie stoppen. Deze wat sombere konstateringen dienen misverstanden over de antropologie als een tak van de sociale wetenschappen met één duidelijke theoretische en methodische koers weg te nemen. Tevens wil ik er mee aangeven dat de volgende opmerkingen niet representatief voor alle antropologen zijn.

Men kan echter in het algemeen toch wel stellen dat samenlevingsverbanden het belangrijkste studieobject van de antropologie zijn.² Oudere en jongere antropologen zullen echter van mening verschillen over de vraag in welk deel van de wereld men die samenlevingen zou moeten bestuderen.³ Tot voor kort werkten antropologen vooral in de niet-Westerse wereld waar zij primitieve stammen en pre-industriële nederzettingen onderzochten. Tegenwoordig worden door antropologen ook dorpen, gemeenschappen, regio's en zelfs stadswijken in de Westerse wereld onderzocht.

Naar mijn mening is het belangrijkste doel dat antropologen moeten nastreven bij de bestudering van hun onderzoekseenheden het verwerven van inzicht in de wording van samenlevingsvormen alsmede het op een zodanige wijze beschrijven en analyseren van het sociale en kulturele leven, dat het in zijn samenhang begrijpelijk wordt.

De methode die hierbij gebruikt wordt is die der participerende observatie. Deze houdt in dat men gedurende langere tijd in het dorp of de streek die onderzocht wordt verblijf houdt, met de mensen ter plekke praat en zich zoveel mogelijk met hun dagelijks leven bezighoudt. Tegenwoordig is deze directe methode, vooral bij onderzoek in Europa, vaak gekoppeld aan meer indirecte wijzen van materiaalverzameling zoals archiefonderzoek, het houden van enquêtes, inhoudsanalyses van kranten en andere geschreven bronnen. Deze combinatie van onderzoeksmethoden vormt een duidelijk contrast met de volkskundige aanpak die, althans in Nederland, nog overwegend indirect is.⁴

Door de grotere nadruk op Europa als onderzoeksterrein en het combineren van de methode der participerende observatie met andere onderzoekstechnieken zijn de verschillen tussen antropologen en sociologen aan het vervagen. Beiden treft men tegenwoordig overal aan, zowel in de Westerse als de niet-Westerse wereld. Antropologen geven echter nog steeds de voorkeur aan kleine, overzichtelijke onderzoekseenheden zoals dorpen of regio's, terwijl sociologen zich

vaak meer met grotere eenheden, zoals distrikten, provincies en staten bezighouden. Dit betekent dat antropologen die in Nederland of elders in Europa werkzaam zijn, heel goed gebruik kunnen maken van de gegevens die door sociologen en anderen zijn verzameld.

De geleidelijke uitbreiding van het onderzoeksterrein der antropologen naar de Westerse wereld, in het bijzonder naar Europa, betekent ook dat de relatie tussen hen en volkskundigen vruchtbaarder kan en moet worden.

II

Door een intensiever contact kan een gedachtenwisseling op gang gebracht worden over studieobjecten en probleemgebieden, methoden en benaderingswijzen. Na de Tweede Wereldoorlog hebben Europese regionaal- of nationaal-etnologen zich in toenemende mate gewend tot antropologen.⁵ De neerslag van deze toenaderingspogingen is in diverse vaktijdschriften te vinden. Zo staan in *Current Anthropology* en *Ethnologia Europaea* regelmatig artikelen die gewijd zijn aan de vraag wat de Europese regionale of nationale etnologie zou kunnen betekenen voor de antropologie of omgekeerd.⁶ Wat in die artikelen opvalt is de vaak bescheiden stellingname van de volkskundigen ten opzichte van de antropologen en de vaak negatieve, soms zelfs uitgesproken laatdunkende houding van de laatsten ten opzichte van de eersten. Deze negatieve beeldvorming van de zijde der antropologen over de volkskunde vormt een der belangrijkste barrières voor een verdere toenadering en een meer vruchtbare samenwerking.

Illustratief in dit verband is hetgeen de Portugees Jorge Dias overkwam op een kongres in Washington in 1966, dat in het teken stond van urgent antropologisch onderzoek. Toen hij sprak over projekten in Europa en Europese etnologie meesmuilde men: *'That's folklore'* en daarmee was de kous af. Deze simpele opmerking impliceerde niet alleen het bestaan van een onjuist beeld over het werk van Europese volkskundigen, maar tevens een veroordeling ervan.⁷

Sommige antropologen hebben namelijk het idee dat volkskundigen zich vooral bezighouden met het verzamelen van kulturele curiosa die voor het merendeel tot het verleden behoren. Boven dit verzamelen van losse feiten zouden ze niet uit komen. Aan het leggen van verbanden vanuit een uitgekristalliseerd theoretisch perspectief en het verrichten van systematische analyses zouden ze niet of nauwelijks prioriteit verlenen. Men kan zich afvragen waarop deze negatieve beeldvorming die een toenadering belemmert berust en of er niet enige reden voor is.⁸

Uit de diverse publikaties waarin de activiteiten van het in 1934 opgerichte volkskundebureau worden uiteengezet blijkt dat een van zijn belangrijkste bezigheden bestaat uit het verzamelen van gegevens voor de Nederlands-Vlaamse Volkskunde-Atlas, waarvan het eerste deel in 1959 verscheen.⁹ In die eerste aflevering wordt een overzicht gegeven van de groepen waarin de Atlas zal worden ingedeeld. 'Deze zijn: I. Volksgeloof en volksverbeelding. II. Volkswetenschap (volksgeneeskunde, volksweerkunde). III. Volksfeesten en periodieke volksgebruiken. IV. Huiselijk leven (in 't bijzonder op het platteland). V. Gemeenschapsleven. VI. Bedrijf en beroep' (Volkskunde-Atlas 1959:11). Tot nu toe zijn slechts kaarten gepubliceerd met gegevens die vallen onder de rubrieken I en II. De rest moet nog komen. Deze volkskunde-atlas in zijn huidige opzet met zijn nadruk op de geografische spreiding van kultuurtrekken en zijn minutieuze weergave van alle varianten van een bepaald gebruik¹⁰ zal voor sommige antropologen een bevestiging inhouden van hun stereotype opvattingen over het werk van volkskundigen. Bij de beoordeling van de waarde van de atlas zullen zij geneigd zijn over de volgende zin heen te lezen: 'In nog sterkere mate dan voor deze (dialectkaarten — J.V.) het geval is, geldt voor de volkskundekaart dat zij niet het laatste woord is van het volkskunde-onderzoek, maar veeleer het eerste. De volkskundekaart beschouwe men als het uitgangspunt voor een onderzoek, niet als het resultaat ervan' (1959:10).

Het tempo waarin de kaarten verschijnen, alsmede het aantal kaarten dat men nog wil uitbrengen, doen echter de vraag rijzen of de Nederlandse volkskundigen die zich bezighouden met dit lange termijnproject nog tijdens deze generatie zullen toekomen aan het formuleren van uitgangspunten voor verder onderzoek, gebaseerd op de volkskundekaarten. Daarom lijkt het mij belangrijk en ook wenselijk, wanneer men bij het uitbrengen van de volgende delen meer en meer vanuit een antropologisch of sociologisch perspectief het in kaart gebrachte materiaal in de commentaren behandelt. Voskuil heeft daartoe in zijn essay *Het ophangen van de nageboorte van het paard* (Volkskunde-Atlas 1969) duidelijk aanzetten gegeven.

De Hongaarse etnoloog Tamás Hofer heeft erop gewezen dat volkskundigen schatkamers vol gegevens hebben ingericht in de vorm van zeer gedegen studies. Hij vergelijkt de vaak zeer prozaïsche titels van hun geschriften met de kommunikés van een langzaam bewegend leger in een bezet gebied en met de voorraadlijsten van een wetenschappelijk pakhuis. Volgens Hofer vertegenwoordigen antropologen en regionaal-etnologen of volkskundigen twee levenswijzen, twee manieren van denken, die elkaar heel wel zouden kunnen aanvullen. De antropo-

logen zouden de volkskundigen veel meer moeten gaan beschouwen als 'wijze mannen', waartoe ze zich immers ook in primitieve samenlevingen wenden om kennis op te doen.

'Anthropologists devote special attention to the specialists who guard the traditional stock of knowledge of a society, be these the shamans or medicine-men of a tribe, or members of Indian genealogist and mythographer castes. However, as far as I know, European national ethnographers have not so far been studied as similar institutions of their own society. Such a study would help to understand their writings, and perhaps also throw light upon some problems of anthropology' (Hofer 1970:7).

Hofer lijkt er echter wat te veel van uit te gaan dat de volkskunde een soort hulpwetenschap kan zijn voor de antropologie, een schatkamer waaruit de antropoloog gegevens kan putten zonder dat hij daarmee iets aan de volkskunde bijdraagt. Belangrijker is evenwel een antwoord op de vraag hoe beide disciplines *elkaar* kunnen helpen en aanvullen.

III

Uit de indeling van de Volkskunde-Atlas in diverse groepen blijkt duidelijk een voorkeur voor de kulturele aspecten van een samenleving: traditionele kennis en geloofsvoorstellingen. Eerst klassificeert men 'weet- en waarderingsbezit' om zich pas daarna bezig te houden met aspecten van de sociale organisatie, zoals gemeenschapsleven en beroepen. Sommige antropologen zouden bij hun onderzoek precies andersom beginnen, namelijk bij de arbeidsverdeling gebaseerd op een bepaald productieproces in een specifieke natuurlijke omgeving om van daaruit verder te gaan met onderzoek naar de samenhang ervan met kulturele dimensies als traditionele kennis en geloofssystemen. Teneinde bepaalde samenlevingsvormen inzichtelijk te maken, werken zij vanuit het volgende oriënterende kader: het interrelatiepatroon tussen ekologische omstandigheden, productieproces, sociale organisatie en cultuur, opgevat als technische en sociale *know-how* en de daarmee samenhangende waarderingsen.¹¹ Bovendien pogen zij de ontwikkelingsgang van dit interrelatiepatroon vast te stellen. Deze holistisch-synthetische aanpak waarin aandacht wordt geschonken aan historische processen, wint onder antropologen langzaam veld. In het afgelopen jaar verscheen *Balans van de sociologie* van de socioloog Johan Goudsblom. In dit boek evalueert hij met behulp van

de criteria: precisie, systematiek, reikwijdte en relevantie, het werk van een groot aantal sociologen.¹² Wanneer men met dezelfde maatstaven de vier delen van de Volkskunde-Atlas zou gaan waarderen op hun wetenschappelijke merites, dan blijkt dat een bijna niet te overtreffen precisie gepaard gaat met een niet al te grote reikwijdte, een sterk op de achtergrond geraakte systematiek — theorievorming en konseptualisering — en een vooralsnog moeilijk meetbare relevantie. Volkskundigen zouden ten aanzien van de punten reikwijdte en systematiek te rade kunnen gaan bij sommige antropologen en sociologen.¹³ Nu de volkskundigen op het punt gekomen zijn waarop ze afstand willen doen van hun encyclopedische instelling en zich willen verdiepen in de '... functie van een bepaalde traditie in een samenleving' (Rapport 1974: 16), zullen ze zich in toenemende mate moeten bezighouden met theorievorming en de ontwikkeling van een perspectief van waaruit die functie zich zal laten opsporen en zich problemen laten formuleren. Hieronder zal geïllustreerd worden op welke wijze een theoretisch kader kan leiden tot het formuleren van nieuwe onderzoeksproblemen.

Omdat die problemen zich zullen toespitsen op de betekenis van verwantschap en huwelijk, is het noodzakelijk eerst stil te staan bij de belangrijkste antropologische benaderingen van deze verschijnselen.

IV

De studie van verwantschap en huwelijk heeft lange tijd een centrale plaats ingenomen binnen de antropologiebeoefening. Vanwaar die grote belangstelling voor deze verschijnselen? Primitieve samenlevingen zijn traditioneel het studie-objekt der antropologie geweest. In dergelijke kleinschalige samenlevingen was vrijwel iedereen voor zijn levensonderhoud direct afhankelijk van de natuur die hem omringde. De exploitatie daarvan geschiedde meestal met eenvoudige hulpmiddelen. Van een komplekse arbeidsdeling met op elkaar aangewezen specialisten, zoals wij die in onze samenleving kennen, was geen sprake. In dit type samenlevingen vormde verwantschap de spil waarom de sociale organisatie draaide. Doordat in onze westerse, geïndustrialiseerde en geurbaniseerde samenleving allerlei functies, die voorheen vervuld werden door verwantschapsgroepen, geleidelijk zijn overgenomen door gespecialiseerde instellingen en organisaties, is de betekenis van bloed- en aanverwanten sterk verminderd. Dit moet ons echter niet doen vergeten dat:

'For the longer period of human development, mankind lived for the most part in societies in which kinship based groups were the

constituent units. A man's health and security, his very life and even his chance of immortality, were in the hands of his kin. A 'kinless' man was at best a man without social position: at worst, he was a dead man' (Fox 1967:15).

Gezien de cruciale rol van verwantschap in primitieve samenlevingen is het niet verwonderlijk dat de bibliotheken der antropologische instituten uitpuilen van studies waarin verwantschap beschreven en geanalyseerd wordt. Het aantal verwantschapssystemen en de ermee verbonden huwelijksvormen en verervingsregels is groot.¹⁵ Hun voorkomen in een rijke en bonte verscheidenheid heeft vele antropologen ertoe gebracht erover te theoretiseren. Dit wil echter niet zeggen dat er sprake is van slechts één duidelijke en dominante theoretische benadering. De Britse antropoloog Needham die zich intensief met de studie van verwantschap heeft beziggehouden verzucht dan ook:

'In view of the constant professional attention extending over roughly a century, and a general improvement in ethnographic accounts this is a remarkably unsatisfactory situation in what is supposed to be a basic discipline' (1974:39).

Op dit moment zijn in de wirwar van theoretische benaderingen van verwantschap en huwelijk drie belangrijke richtingen te onderscheiden: a) de structureel-funktioneel-vergelijkende; b) de strukturalistische; en c) de structureel-funktionalistische, die zich respectievelijk in Amerika, Frankrijk en Engeland hebben ontwikkeld. Elk van deze benaderingen heeft haar grote voorman en haar voor- en tegenstanders, zodat met recht van 'scholen' gesproken kan worden.¹⁶ In kort bestek zal ik deze richtingen behandelen, waarbij vooral de strukturalistische benadering aandacht zal krijgen omdat die een verhelderend licht werpt op de alliantie-aspekten van het huwelijk.

De grote man van de structureel-funktioneel-vergelijkende aanpak is Murdock. Hij borduurt voort op hetgeen Tylor op het einde van de 19e eeuw deed en Steinmetz in het begin van de 20e. De handgeschreven en wellicht daarom nooit voltooide Steinmetz-tabellen waarin voor een groot aantal samenlevingen cultuurelementen op overzichtelijke wijze werden gerangschikt, vormen de voorlopers van Murdock's *Ethnographic Atlas* (1967). In die Atlas heeft Murdock voor een kleine 1000 samenlevingen in plusminus 86 rubrieken, die elk betrekking hebben op een door hem significant geachte cultuurtrek, bijvoorbeeld: de wijze van huwen, familiale organisatie, residentie na het huwelijk etc. middels een kode-letter aangegeven met welke modaliteit van een dergelijke cultuurtrek we in een

bepaalde samenleving te maken hebben. Als modaliteiten van de wijze van huwen noemt hij onder meer huwelijk met bruidschat, bruidsprijs en giftuitwisseling. Zijn werkwijze doet denken aan die van volkskundigen, bezig met het in kaart brengen van de geografische spreiding van traditionele gebruiken. Murdock gaat echter verder dan zij en wel in tweeërlei zin.

Ten eerste heeft hij zich beziggehouden met het zoeken naar statistisch significante korrelaties tussen specifieke modaliteiten van kultuurtrekken voor een groot aantal samenlevingen. Zo konstateerde Murdock, dat residentieregels die van een vrouw vergen dat ze zich na haar huwelijk in een nieuwe gemeenschap moet vestigen, op significante wijze samenhangen met de wijze waarop huwelijks-sluitingen plaatsvinden (1949:19). Patrilokale vestiging blijkt in 103 van de 140 samenlevingen — het sample waarmee Murdock in zijn boek *'Social Structure'* van 1949 werkt omvat 250 samenlevingen — samen te gaan met de betaling van een bruidsprijs.

In de tweede plaats heeft hij zich met het opsporen van dergelijke korrelaties niet tevreden gesteld. Hij wilde ze ook begrijpelijk maken. Daartoe maakte hij gebruik van funktionalistische verklaringen.¹⁷ Op de vraag, waarom we met bepaalde residentieregels huwelijksvormen met bruidsprijs zien samengaan, antwoordde Murdock, dat een bruidsprijs in dergelijke gevallen de funktie van een kompensatie heeft voor ouders die hun dochter verliezen en tevens die van een garantie, dat de jonge vrouw goed behandeld zal worden in haar nieuwe omgeving (1949:21).

Murdock's interkultureel vergelijkende methode is ernstig bekritiseerd door kollega-antropologen.¹⁸ De enige waardering die sommigen kunnen opbrengen voor zijn werk berust op het feit dat het gemakkelijk naar soms moeilijk toegankelijk materiaal kan voeren, zodat het een zinvol beginpunt kan vormen voor bepaald onderzoek. Eén punt van kritiek dient in dit bestek niet onvermeld te blijven omdat het wellicht nuttig kan zijn voor volkskundigen die werken aan atlassen. Men heeft Murdock erop gewezen dat de statistische bevestiging van een korrelatie tussen twee verschijnselen hun wordings-geschiedenis, de manier waarop ze met elkaar verbonden zijn geraakt, geheel versluiert.¹⁹ Om die wordingsgeschiedenis moet het nu net gaan. Hoe heeft een bepaalde huwelijksvorm zich ontwikkeld in een *bepaalde* gemeenschap of samenleving. Om dit soort vragen te beantwoorden komt men niet ver met de door Murdock ontwikkelde benadering. Ons inzicht in specifieke gevallen wordt er niet door vergroot.

Een tweede belangrijke benadering is de strukturalistische. Zij is

ontwikkeld door Claude Lévi-Strauss, die de laatste jaren vooral bekendheid kreeg door zijn structurele analyse van mythen. Alhoewel hij zich thans niet meer schijnt te verdiepen in de studie van verwantschap en huwelijk, inspireren zijn baanbrekende publikaties daarover uit de jaren veertig nog veel antropologen. Omdat het binnen dit bestek onmogelijk is volledig recht te doen aan de theoretische inzichten van deze eigenzinnige antropoloog, wil ik hieronder slechts enkele van zijn centrale gedachten schetsen.²⁰

Sterk geïnspireerd door het werk van linguïsten postuleert Lévi-Strauss een analogie tussen taal en samenleving of precieser: tussen linguïstische structuren, verwantschapsstructuren en economische structuren. Die structuren verwijzen alle naar communicatievormen. 'In any society, communication operates on three different levels: communication of women, communication of goods and services, communication of messages' (1963:289). Volgens Lévi-Strauss bewegen de sociale antropologie, de economie en de linguïstiek zich daarom op hetzelfde terrein: dat der communicatie. De drie disciplines houden zich uitsluitend bezig met de *regels* volgens welke die communicatie gestructureerd wordt en laten de aard van de deelnemers eraan buiten beschouwing (1963:291). Lévi-Strauss beschouwt huwelijksreguleringen en verwantschapssystemen als een soort taal, als een reeks processen, die een bepaald type communicatie tussen groepen en individuen mogelijk maken. De bemiddelende factor vormen in dit geval de vrouwen van de groep. Zij worden uitgewisseld tussen clans, afstammingsgroepen of families zoals woorden uitgewisseld worden tussen individuen (1963:60).

Men moet wel even wennen aan het feit dat Lévi-Strauss vrouwen ziet als delen van een betekenisvol communicatiesysteem. In zijn visie vormen huwelijksreguleringen en verwantschapssystemen een verbijzondering van dit communicatiesysteem, waarin vrouwen objecten vormen die mannen onderling laten circuleren of ruilen.²¹

Om duidelijk te maken hoe Lévi-Strauss tot deze visie is gekomen, moeten zijn uiteenzettingen over een klassieke antropologische puzzel, het incestverbod en de daarmee gerelateerde exogamie en endogamie behandeld worden.²²

Volgens Lévi-Strauss ligt de kern van het incestverbod in het feit dat daardoor schaarse en waardevolle goederen: vrouwen in menselijke samenlevingen kunnen worden gedistribueerd, waardoor het voortbestaan van groepen verzekerd wordt. Het verbod bepaalt namelijk, dat er vrouwen zijn waarmee men *niet* mag huwen. Dit betekent tegelijkertijd dat die vrouwen, bijvoorbeeld zusters of dochters, beschikbaar zijn voor anderen, die op hun beurt hun zusters of dochters in ruil

aanbieden. Het incestverbod verbiedt dus niet alleen, het brengt ook orde aan. Het afzien van het seksueel gebruiken van een bepaalde vrouw levert aanspraken op een *andere* vrouw op. Exogamiteitsregels liggen in het verlengde van het incestverbod. Zij vormen er slechts een verbrede sociale toepassing van. Zowel exogamiteits- als incestregels geven uitdrukking aan het principe der wederkerigheid. De vrouw die men zelf niet mag nemen wordt weggeschonken.

Aan wie ze wordt weggeschonken verschilt per samenleving. Soms moet ze naar een duidelijk met name genoemde groep, soms is ze beschikbaar voor een onbepaalde kollektiviteit, met uitzondering van naaste verwanten zoals in onze maatschappij (1969a:51). Fundamenteel in Lévi-Strauss' benadering is, dat hij het resultaat van het incestverbod overal hetzelfde acht. Er komen vrouwen door beschikbaar voor anderen. Volgens hem is het verbod ingesteld om een *uitwisseling* tot stand te brengen en in stand te houden tussen groepen, met andere woorden: om kommunikatie mogelijk te maken. Het is zijn grote verdienste dat hij op dit ordenend en integrerend aspekt gewezen heeft.²³

Zoals reeds opgemerkt is komen in sommige samenlevingen regels voor die specificeren in welke groep of kategorie een vrouw moet huwen.

In dit verband maakt Lévi-Strauss een onderscheid tussen *echte endogamie* en *funktionele endogamie*. Bij *echte endogamie* bestaat de verplichting te huwen *binnen* een objektief omschreven groep. De afbakening van een dergelijke groep kan per samenleving zeer verschillen. 's Werelds meest beroemde endogame systeem vormt de Indiase kaste-organisatie met zijn meer dan 2000 kasten en sub-kasten, waartussen huwelijken formeel verboden waren (Hoebel 1958:293). Een soortgelijke situatie treft men aan onder bepaalde Afrikaanse stammen. Ook zonder een kaste-organisatie zien we endogamie optreden. Zo mogen orthodoxe Joden niet huwen met niet-Joden op straffe van uitsluiting uit kerk en familie, gepaard gaande met de uitvoering van rouwrituelen als na een overlijden (Hoebel 1958:293/94). Bij *funktionele endogamie* bestaat de verplichting te huwen met een partner waarmee men op een bepaalde manier verwant is. Het meest duidelijke voorbeeld hiervan vormt het *cross-cousin huwelijk*, het verplichte of geprefereerde huwelijk met een moeder's broer's of een vader's zuster's dochter. Men treft het aan onder vrijwel alle stammen van Noord en Centraal Australië, in een groot deel van Melanesië, delen van Azië, onder meer het oude China alsmede onder bepaalde Indianenstammen van Noord Amerika. Voor ons westerlingen betreft het hier een afkeurenswaardige verbinding,

maar in voormelde samenlevingen beschouwt men de gespecificeerde huwelijkspartners niet als leden van de eigen verwantengroep (Hoebel 1958:298).

In het geval van *funktionele endogamie* spreekt Lévi-Strauss over een *positieve regel* ten aanzien van de keuze van een huwelijkspartner. Dit in tegenstelling tot de *negatieve regel*, die bepaalt met wie men absoluut niet mag huwen (*vide* het incestverbod).

Als er in een samenleving naast negatieve ook positieve regels voorkomen spreekt Lévi-Strauss over *elementaire structuren*.

Wanneer positieve regels ontbreken noemt hij het *komplexe structuren*. In dit geval ligt de keuze van een huwelijkspartner niet bij voorbaat in een bepaalde richting vast, maar is zij afhankelijk van zulke factoren als schoonheid, intelligentie, karakterstructuur, klasse, etc. Onze eigen samenleving vormt een voorbeeld van een complexe structuur.

Het boeiende in Lévi-Strauss' benadering van het huwelijk is, dat erin benadrukt wordt dat er allianties tussen groeperingen door ontstaan en dat daardoor een integratie van die groeperingen in een geordend samenlevingsverband tot stand komt. Uitwisseling ligt ten grondslag aan huwelijksreguleringen. Aan de onderzoeker toont zich die uitwisseling in steeds andere gedaanten.²⁴

Juist die verscheidenheid kan de antropoloog in verwarring brengen en het zicht benemen op het feit dat '... it is exchange, always exchange, that emerges as the fundamental and common basis of all modalities of the institution of marriage' (1969a:479). Door zich te verdiepen in de aard van het incestverbod en de *daaraan* ten grondslag liggende principes heeft Lévi-Strauss in de chaos van verwantschapssystemen, huwelijksreguleringen en afstammingsgroepen een simpele orde weten te scheppen. Op zich is die orde echter minder belangrijk dan zijn inzicht, dat het incestverbod als regel ordent en organiseert, dat het dat doet op grond van het wederkerigheidsbeginsel en dat het daarom gezien moet worden als 'the supreme rule of the gift'. In het huwelijk krijgt dit alles gestalte. Daarin toont zich die uitwisseling en als zodanig kan men het niet los zien van andere huwelijken.

'No marriage can thus be isolated from all the other marriages, past or future, which have occurred or which will occur within the group. Each marriage is the end of a movement which, as soon as this point has been reached, should be reversed and develop in a new direction. If the movement ceases, the whole system of reciprocity will be disturbed. Since marriage is the condition upon which reciprocity is realized, it follows that marriage constantly ventures the existence of

reciprocity. What would happen if a wife were received without a daughter or a sister being given. This risk must be taken, however, if society is to survive. To safeguard the social perpetuity of alliance, one must compromise oneself with the chances of descent' (1969a: 488/489).

Men heeft Lévi-Strauss wel eens verweten teveel nadruk te leggen op het alliantie-aspekt van het huwelijk ten koste van de aandacht voor het belang ervan voor het verwerven van nageslacht. Dit is een onjuist verwijt, omdat in zijn benadering beide aspecten elkaar veronderstellen en niet van elkaar los te zien zijn, getuige de volgende uitspraak: 'By recognizing and sanctioning the union of the sexes and reproduction society influences the natural order, but at the same time it gives the natural order its chance ... Marriage is thus a dramatic encounter between nature and culture, between alliance and kinship' (1969a:489).

Binnen de derde benadering van verwantschap en huwelijk, de structureel-funktionalistische, die door Britse antropologen op basis van hun onderzoek in Afrikaanse samenlevingen is ontwikkeld, ligt het aksent juist op het reproductieve aspekt van huwelijken, op afstamming in plaats van op alliantie. Het is vooral Meyer Fortes geweest die op basis van zijn studies van twee Afrikaanse maatschappijen, die van de Tallensi en Ashanti (beide in Ghana), deze zogenaamde 'descent theory' heeft uitgewerkt.²⁵ Robin Fox heeft het verschil tussen de Britse en Franse benadering helder uiteengezet. Hij spreekt over een *genetisch model* en een *alliantie-model* van verwantschapssystemen. 'In the genetic model, group A is linked in perpetuity to group B because they are descendants of the same ancestor; in the alliance model they are linked by ties of affinity as 'wife givers' and 'wife takers'' (1967:228). Het gaat volgens hem niet om onverenigbare benaderingen. Verwantschapssystemen en huwelijksreguleringen dienen vanuit beide invalshoeken: rekrutering en alliantie gezien te worden. 'If we put them together, we can effect a very satisfactory overall view of systems of kinship and marriage as mechanisms of social integration' (1967:229). Ofschoon de door Fox voorgestelde synthese een vruchtbaar uitgangspunt kan vormen voor verder onderzoek en verdere theorievorming, moet zij ons niet doen vergeten dat de aanpak van Lévi-Strauss juist door zijn wat eenzijdige gerichtheid ons in staat stelt in *konkrete* gevallen interessante oriënterende vragen te formuleren. Doordat Lévi-Strauss geïnteresseerd is in het opsporen van universele principes, die ten grondslag liggen aan diverse huwelijksarrangeringen, keert hij van dat hoge abstraktie-niveau niet meer terug naar de sociale werkelijkheid zoals die zich

aan de onderzoeker toont. Die interesse kan verklaren waarom hij demografische ontwikkelingen vrijwel geheel verwaarloost, terwijl die toch van doorslaggevende betekenis kunnen zijn. Zijn alliantie-theorie verschaft evenwel inzicht in de wijze waarop mensen in een bepaalde samenleving huwelijken reguleren en daardoor solidariteitsbindingen scheppen binnen of tussen groeperingen. Uiteraard is voor het verkrijgen van een dergelijk inzicht nodig dat men zijn aandacht ook richt op samenhangen met andere aspecten van sociale beheersing, de stand van de techniek of natuurbeheersing en niet te vergeten de mate van zelfbeheersing.²⁶

V

De alliantie-theorie zoals die hiervoor kort uiteengezet is, zal misschien de indruk wekken open deuren in te trappen. Het feit dat door huwelijken bindingen tot stand komen lijkt immers een voor zichzelf sprekende en reeds lang bekende zaak. Minder evident is evenwel dat die bindingen verwijzen naar een uitwisseling. Dat wij ons van dit uitwisselingsaspect minder bewust zijn hangt samen met het ontbreken in onze complexe samenleving van positieve regels voor de keuze van een huwelijkspartner en het sterk afgenomen belang van verwantengroepen bij huwelijkssluitingen. Deze ontwikkeling behoeft een verklaring, temeer daar er aanwijzingen zijn dat in een recent verleden en zelfs nu nog in delen van onze samenleving sprake was en is van een grotere betekenis van verwantengroepen bij huwelijkssluitingen en het bestaan van (ongeschreven) positieve regels met betrekking tot de partnerkeuze.²⁷ Niet overal in Nederland vinden hyperindividuele huwelijksarrangeringen plaats, waarbij verwanten geen rol van betekenis meer spelen en het uitwisselingsaspect zelfs volkomen verdwenen lijkt. In plattelandsgemeenschappen is een huwelijk soms nog duidelijk een aangelegenheid die niet uitsluitend een uiterst kleine groep verwanten of alleen de huwenden aangaat. In sommige dorpen werd bemoeienis van dorpelingen met het tot stand komen van bepaalde huwelijksverbintenissen tot voor kort nog aanvaard. De bekende volksgerichten van Staphorst en de vrijwel verdwenen ketelmuziekparades en het zetten van de ezel elders in Nederland waren daar uitingen van.²⁸ Op het platteland zijn soms ook nog sporen te vinden van datgene wat Lévi-Strauss echte endogamie heeft genoemd: de (ongeschreven) verplichting om te huwen binnen de eigen groep.²⁹ Het bestaan van dergelijke verschijnselen vraagt niet alleen om een nauwgezette registratie maar ook en vooral om een verklaring, om plaatsing in een bredere context. Dan wordt de konstatering dat grote boerenbruiloften die eens gewoon waren in bepaalde delen van ons

land, plaats hebben gemaakt voor andere, minder massale bruiloftsvieringen, tot een interessant probleem dat tot nadere bestudering noodt. In zulke ontwikkelingen reflekteert zich immers een verandering in de sociale organisatie van een gemeenschap of streek. Ze verwijzen naar een steeds verder voortschrijdende integratie en differentiatie van de wijdere samenleving, waarmee een de-funktionalisering van gemeenschappen en verwantengroepen gepaard gaat.³⁰ In zijn studie over de meergeneratiehuishouding in Oost Nederland laat Kooy duidelijk zien dat er toenemende gevoelens van verzet ontstonden tegen de soms zeer grote bruiloften die daar gebruikelijk waren. Hij ziet in dit verzet een weerspiegeling van de crisis van de buurtschap die hij verbindt met een toenemende differentiatie en integratie van de Nederlandse samenleving als geheel. Dit proces liet het oude integratiekader, de buurtschap, niet onberoerd, hoewel de bewoners zich hiervan niet bewust waren.³¹ In verschijnselen als een boerenbruiloft of een volksgericht reflekteert zich dus een ontwikkelingsstadium van een streek of een dorpsgemeenschap. Evenzeer is dat het geval met de nauwelijks door enige kulturele opsmuk gesierde vormen van burgerlijke huwelijkssluiting. Ook daarin reflekteert zich een ontwikkelingsstadium van een samenleving als geheel of een bepaald deel daarvan. Vandaar dat men, om tot een juist begrip te komen van een vorm van huwelijkssluiting, haar al dan niet opgesmukt zijn met meer of minder streekeigen elementen, steeds weer aandacht moet besteden aan de sociale en ekologische kontekst.³²

De gedachte dat elke huwelijksvorm in laatste instantie terugvoerbaar is op het tot stand brengen van een alliantie tussen bepaalde grotere of kleinere groeperingen kan hierbij oriënterend werken. Hoe de alliantie-theorie tot het stellen van vragen kan leiden, die ons kunnen helpen bij het verwerven van inzichten in samenlevingsverbanden wil ik met enkele voorbeelden illustreren.

In zijn interessante studie over *Het boerengezin in Nederland* toont Saal aan dat met een bepaald type landbouwbedrijf, bepaalde arbeidspatronen voor een boer en zijn gezin samenhangen. Deze patronen variëren van het niet meewerken op het bedrijf door de vrouw (segregatie à outrance) tot haar volledige integratie in het produktieproces (het ambachtelijk-komplekse arbeidspatroon). Tevens laat hij zien, hoe die mate van integratie in de loop der geschiedenis in verschillende delen van ons land is veranderd. Veranderingen in de aard der agrarische bedrijfsvoering blijken samen te hangen met veranderingen in de arbeidsdeling binnen het gezin; de beheersing van een specifiek natuurlijk milieu blijkt verbonden met sociale

beheersing en zelfbeheersing.³³ Helaas heeft Saal door zijn grote belangstelling voor de verschillende arbeidspatronen voor mannen en vrouwen en de ontwikkeling daarvan geen aandacht geschonken aan de mogelijke konsekwenties ervan voor het aangaan van huwelijken. Op grond van zijn uiteenzettingen is men echter wel in staat hypothesen te formuleren over het prevaleren van bepaalde allianties. Zo is het waarschijnlijk dat in gebieden met een ambachtelijk-kompleks arbeidspatroon, zoals we dat aantreffen in veeteeltgebieden waar de zelfkazerij nog bedreven wordt, de vrouw die een boer zich als echtgenote kiest, aan bepaalde voorwaarden moet voldoen.³⁴ Voor een antropoloog openen zich in dit verband interessante onderzoeksperspektieven. Hij zou zich kunnen gaan verdiepen in kwesties als: endogamiteit van de boerenstand, de konsekwenties daarvan voor de starheid der stratifikatie (kasteachtige tendenties), samenhang met verervingspatronen en vooral de samenhang tussen deze verschijnselen en de toenemende differentiatie en integratie van de samenleving als geheel.

Zeer intrigerend in dit verband is de studie van Kooy, *De oude samenwoning op het nieuwe platteland*. Zo uitvoerig als hij stilstaat bij de positie van vrouwen die in een meergeneratie-huishouding introuwen, zo weinig zegt hij over hun relaties met eigen bloedverwanten. Het lijkt er wel op alsof ze na hun huwelijk geen bloedverwanten meer hebben die nog in enig opzicht voor hen van betekenis zijn. In diverse primitieve samenlevingen die wij uit de beschrijvingen van antropologen kennen — en de Achterhoek was volgens Kooy tot plusminus 1875 zo'n primitieve samenleving — ziet men dat het juist die bloedverwanten zijn, die een fundamentele rol blijven spelen in het leven van een vrouw. Kooy licht ons nauwelijks in over het karakter van de huwelijkssluiting in heden en verleden. Hij beperkt zich tot intrigerende opmerkingen over het onvrije karakter van de partnerkeuze, omdat ieder huwelijk diep ingreep in het geheel van economische en sociale samenwerking, dat de huishouding was. De oudere generatie had in menig geval het laatste woord waar het de partnerkeuze betrof.³⁶ Op welke gronden men in deze samenleving, met wat Kooy noemt een 'a-erotische huwelijkswaardering', allianties aanging blijft helaas onbekend. Wanneer wij meer zouden weten over deze criteria, over de eventuele exogame of endogame trekken van de boerenstand, zouden we wellicht een dieper inzicht kunnen ontwikkelen in het blijven bestaan der meergeneratiehuishouding en het persisteren van de buurtschap als integratiekader alsmede in de veranderingen die zich daarin voltrokken.³⁷

Naast deze studies over het Nederlandse platteland, waarin men tevergeefs zoekt naar gegevens die een antwoord kunnen geven op de vragen die rijzen naar aanleiding van de alliantie-theorie, bestaat er één waarin daaraan wel enige aandacht wordt besteed: de studie van Nooy-Palm over Staphorst. De rol van verwantschap en het huwelijk in de Staphorster dorpsgemeenschap krijgt in deze cultureel-antropologische verkenning grote aandacht. Uitvoerig wordt erin stilgestaan bij de aard der huwelijksbeperkingen, zoals die tot voor kort nog golden in Nederlands internationaal meest bekende boerensamenleving, zoals leeftijd, stand, rijkdom en geloof, en hun afnemende betekenis. Steeds relateert Nooy-Palm deze verschijnselen met de aard van de bedrijfsvoering en andere samenlevingsaspecten. Toch blijft een aantal zaken onderbelicht en ontbreken bepaalde concrete gegevens die deze samenhangen meer inzichtelijk hadden kunnen maken. Evenals in de studie van Kooy blijft onduidelijk hoe de Staphorster gemeenschap in het verleden niet slechts in overdrachtelijke zin, maar ook in werkelijkheid een 'kinship society' was.³⁸ Op grond van Nooy-Palm's bewering dat men de Staphorster samenleving zou kunnen kwalificeren als een relatief endogame gemeenschap, waarin een trend naar homogamie ('soort zoekt soort') bestond³⁹, zou men graag nader geïnformeerd willen worden over het daaruit voortvloeiende netwerk van bloed- en aanverwanten en de veranderingen daarin over een bepaalde periode. Uit allerlei opmerkingen in haar studie blijkt, dat de bloedverwanten van een gehuwde vrouw een grote betekenis voor haar blijven houden⁴⁰, doch zij verbindt dit helaas nauwelijks met de aard van het boerenbedrijf. In dit verband zou een grotere aandacht voor het belang van de eens vigerende verervingsregels betreffende grond, één van de belangrijkste hulpbronnen, tal van problemen hebben kunnen oplossen. Vooral haar opmerking dat grond vroeger gelijkelijk⁴¹ werd verdeeld onder zoons en dochters roept meer vragen op dan zij beantwoordt. Het is waarschijnlijk dat juist dit verervingspatroon van grote betekenis is geweest bij het aangaan van allianties door middel van huwelijken. Dat viel bijvoorbeeld ook te konstateren voor de 19e eeuw in een veetelersamenleving in de Alblasserwaard waarin ik onderzoek heb gedaan. Ook daar gold de regel dat zowel zoons als dochters grond konden erven. Wanneer men let op de huwelijken, die de boerenzons uit dat dorp sloten, valt onmiddellijk op dat zij met hun eigen erfdeel en dat van hun vrouw vaak een levensvatbaar eigen veeteeltbedrijf konden opzetten. Nooy-Palm heeft dit aspect van de Staphorster samenleving echter niet geheel verwaarloosd. Heel nadrukkelijk stelt ze: "Zo kwam het onder elkaar huwen onder de rijkere boeren vroeger ... vaker

voor: voor de tweede wereldoorlog bestond ook in Staphorst de tendens het bezit in de 'familie' te houden, althans binnen een bepaalde rijke groep. In deze tendens is thans verandering gekomen' (1971:90). Het is echter jammer dat ze deze tendens niet nader bestudeerd heeft. Wellicht zou ze daardoor meer licht hebben kunnen werpen op een aantal vragen die zij zelf opwerpt in een voetnoot:

'Ondanks de seksuele vrijheid was men niet altijd vrij in de keuze van de huwelijkspartner, daar de ouders ... vaak een stem in het kapittel hadden. Wij vragen ons af, welke rol de ouders precies speelden. Dwongen zij hun kind al voor het huwelijk in een bepaalde richting? Gaven zij met opzet een 'vrij huisje'? Dezelfde situatie treft men aan in vele niet-westerse gemeenschappen' (1971:146).

Er ligt hier nog een terrein voor nader antropologisch onderzoek braak. Nooy-Palm heeft echter een belangrijke verkenning verricht en problemen aangesneden die voor antropologen een uitdaging vormen. Het zou zeer de moeite waard zijn wanneer zij zich zouden verdiepen in de zich ontwikkelende samenhang tussen verervingsregels en hun praktische toepassing enerzijds en de aard van huwelijksverbintenissen van het agrarische deel van de bevolking van Staphorst anderzijds. Uiteraard zou de dynamiek van die samenhang over een aanzienlijk tijdsverloop gerelateerd moeten worden met ontwikkelingen op landbouwkundig gebied. Immers, de ontwikkeling van bepaalde aspecten van een maatschappelijke organisatie valt daarvan niet los te zien. Voorts zou men de invloed van processen in de wijdere samenleving, waarvan Staphorst deel uitmaakt vast moeten stellen.

Op soortgelijke wijze zou een ander maar minstens even interessant probleem aangepakt kunnen worden: het nog steeds niet op bevredigende wijze geanalyseerde vraagstuk van het frekwent voorkomen van voorhuwelijks geslachtsgemeenschap (vroeger naar het schijnt bevorderd door het zogenaamde venstervrijen) en het hoge percentage van gedwongen huwelijken in bepaalde kringen enerzijds en het continue fulmineren tegen deze 'zonden' van dominees en kerkeraden anderzijds. Van der Ven weet ons bijvoorbeeld te melden dat de Staphorster kerkeraad zich in 1660 al druk maakte over 'onordentlike bijeenkomsten' (1929:54). Met de verklaring van deze sterk moraliserende folklorist, die '... in het Staphorster nachtvrijen en soortgelijke in het duister bedreven handelingen ... atavistische rudimenten ... van een verdediging tegen toverij en hekserij' heeft willen zien, zal niemand zich meer akkoord willen verklaren. Neen, de oplossing van deze puzzle zal in een andere richting moeten worden gezocht. Aanzetten tot een verklaring zijn gegeven in diverse publikaties, maar geen daarvan is bevredigend.⁴²

Een kontekstuele benadering gebaseerd op het hiervoor genoemde coördinatiekader kan wellicht tot een beter inzicht leiden. Daarbij zou aandacht voor de aard van het arbeidsproces en het daarmee gerelateerde arbeidspatroon van boeren en boerinnen van fundamentele betekenis en dus onvermijdelijk zijn. In de botsingen van opvattingen in Staphorst zou men een reflectie kunnen zien van wat Redfield eens heeft aangeduid als de grote en kleine traditie. Als zodanig verwijst die botsing naar de mate van differentiatie van de Nederlandse samenleving als geheel. De houding van kerkelijke functionarissen ten opzichte van het houden van ketelmuziekparades en de voorkeur van mensen in bepaalde dorpen voor juist die parades zou vanuit hetzelfde perspectief bezien meer begrijpelijk gemaakt kunnen worden.⁴³ Daarbij zouden dan de op het eerste gezicht abstracte maar bij nader inzien tamelijk eenvoudige gedachten van Lévi-Strauss over het maken van lawaai bij *her*-trouwen een oriënterende functie kunnen vervullen.⁴⁴

In het voorafgaande is een beeld gegeven van de manieren waarop vanuit een antropologische invalshoek zulke verschijnselen als verwantschap en huwelijk in delen van de Nederlandse samenleving (ook) benaderd kunnen worden. Het contrast met de volkskundige aanpak is vooralsnog groot. De laatste kenmerkt zich immers door een relatief sterke nadruk op culturele dimensies. Volkskundigen, althans Nederlandse, trekken daarbij dan een zware wissel op ruimtelijke spreidingspatronen van gewoonten, gebruiken en geloofsvoorstellingen die reeds verloren zijn gegaan of verloren dreigen te gaan.⁴⁵ Hun sterke gerichtheid op het verleden, een trek die ze gemeen hebben met historici, verschilt duidelijk van de meer hodie-centrische gerichtheid van antropologen, alhoewel hierin verandering optreedt.⁴⁶ Voor antropologen staat het veldwerk nog steeds centraal, de directe materiaalverzameling ter plekke, terwijl volkskundigen zich voornamelijk verlaten op vragenlijsten die uiterst zorgvuldig en met grote aandacht voor details worden samengesteld. Het werken met enquêtes behoeft een kontekstuele analyse gericht op het signaleren van samenhangen tussen reeksen verschijnselen en veranderingen niet uit te sluiten, maar het kan er wel een ernstige belemmering voor vormen. Voor het verrichten van een dergelijk soort analyse is de antropoloog beter toegerust. Wat hij er evenwel door aan diepte wint, verliest hij vaak in de breedte. Het is onder antropologen gebruikelijk grappen te maken over hun neiging steeds te verwijzen naar *hun* dorp of *hun* streek, waar alles toch maar weer net iets anders is dan in het dorp of de streek 'van een kollega'. Die grappen verwijzen naar hun voorkeur voor kleine onderzoekseenheden, die echter een beper-

king van het gezichtsveld kan impliceren. De analyse-eenheden van antropologen omvatten echter in toenemende mate nationale en zelfs internationale verbanden. Ziet het er vooralsnog niet naar uit dat een nauwe samenwerking tussen volkskundigen en antropologen gekoncretiseerd zal worden, toch hoop ik met de hier gegeven voorbeelden te hebben aangetoond op welke terreinen samenwerking mogelijk en zinvol kan zijn. Een kennisname van elkaars studievelden, benaderingswijzen en onderzoeksresultaten dient dan ook gestimuleerd te worden. Antropologen en volkskundigen kunnen slechts baat hebben bij een dergelijke toenadering, evenals dat het geval zal zijn bij een nauwere samenwerking tussen antropologen en historici. Mij is op dit moment slechts één studie van de Nederlandse samenleving bekend waarin de volkskundige, historische en antropologische benaderingswijzen op bewonderenswaardige en vruchtbare wijze verweven zijn en wel de studie van Wichers, *De oude plattelandsbeschaving* uit 1965. Het lijkt mij zinvol te pogen langs de weg waarop hij de eerste stappen deed, voort te gaan. Dan zullen de drie disciplines meer en meer binnen elkaars gezichtsveld komen te liggen, zoals het ook hoort, omdat ze alle het denken en handelen van mensen in het verleden en het heden, dat morgen weer verleden is, tot hun objekt hebben.

Summary

Since the end of World War II social anthropologists developed a keen interest in Europe as a field for ethnological investigation. Instead of familiarizing themselves with the scholarly activities of European regional ethnologists, known for their long-standing tradition of doing research on European folk life, they generally kept aloof from their colleagues. They displayed no remarkable initiatives to create a fruitful *rapprochement* between social anthropology and European regional ethnology. This essay intends to be a contribution towards a better mutual understanding between the representatives of these two closely related disciplines.

After a short exposé on their respective objects of study and methods used, attention will be paid to three anthropological approaches to the study of kinship and marriage. Finally it is argued and illustrated, how one of these i.e. the alliance theory of the French structuralist Lévi-Strauss can lead towards new perspectives on marriage practices of the Dutch rural population and the delineation of promising fields for further research for anthropologists and European regional ethnologists alike.

Gaarne dank ik Anton Blok en Kitty Verrips voor hun commentaren op eerdere versies van dit artikel.

Noten

- 1 Zie voor een nadere uiteenzetting van de crisis binnen de antropologie en de mogelijke reaktievormen daarop Blok (1975) en Boissevain (1975).
- 2 Vgl. Anton Blok (1975:8): 'De taak van de antropologie en aanverwante sociale wetenschappen laat zich betrekkelijk eenvoudig formuleren. Ze omvat het verwerven en conceptualiseren van meer en betere inzichten in samenlevingsvormen en toont overeenkomst met een opgave waarvoor mensen zich dagelijks gesteld zien.' Zie ook Goudsblom (1974:9;103/04).
- 3 In zijn bundel essays *Van primitieven tot medeburgers* omschrijft Köbben de kulturele antropologie nog als '... de wetenschap die zich bezighoudt met de bestudering van niet-Westerse groepen en hun cultuur' (1971:11).
- 4 Vgl. *Volkskunde-Atlas voor Nederlands- en Vlaams België* (1959:8/9).
- 5 Deze aanduidingen voor volkskundigen zijn voor het eerst zo gebruikt in 1955 op het Internationaal Kongres voor Volkskunde te Arnhem. Cf. *Actes du Congrès* (1956), Triebels (1955) en Hofer (1970:6).
- 6 Cf. Barabás (1968/69), Bökönyi et al. (1970), Dias (1968/69), Erixon (1967a en b), Heilfurth (1968/69), Hofer (1968;1970), Hultkrantz (1967;1968), Ishida (1965), Lange (1968/69), Maday (1968) en Rasmussen (1970). Hultkrantz (1967) stelt de Europese regionaal etnologen voor termen en begrippen van Amerikaanse antropologen over te nemen. Hij verwacht, dat zij hun discipline daardoor tot een gezaghebbende wetenschap kunnen verheffen. Zijn voorstel moet als heilloos worden gekwalificeerd. Het artikel van Dias (1968/69) bevat o.m. een beknopte maar niettemin rake schets van de verhouding tussen etnologie en volkskunde en hun positie aan (west-)Europese universiteiten. Het vraagstuk van die verhouding werd overigens al in 1893 aangeoerd door de 'founding father' van de Nederlandse antropologiebeoefening Steinmetz (1893).
- 7 Dias (1968/69:113). Vgl. ook Roukens (1963:5ff.). Den Boer (1975) heeft het over '... het overwegend para-wetenschappelijk genre der volkskunde ...' waaruit mag blijken, dat de volkskunde bij sommigen nog steeds negatieve associaties oproept.
- 8 Vgl. *Rapport van de volkskundecommissie* (1974:17ff.), waarin gesteld wordt, dat het akcent van volkskundig onderzoek in Nederland nog steeds gelegen is op ordening, katalogisering, klassificering, typologisering en spreiding van verschijnselen.
- 9 Vgl. Bernet Kempers (1968/69); Voskuil (1969). In het in noot 8 genoemde *Rapport* wordt evenwel gewezen op '... een groeiende neiging om het idee van een atlas ... te vervangen door monografieën' (1974:18/19).
- 10 Wanneer Voskuil in een informatief artikel de activiteiten van de medewerkers van het Volkskundebureau bespreekt, wijst hij op het grote belang van *grenzen* bij het volkskundig onderzoek. 'Dat houdt in, dat we ons richten op de ruimtelijke verspreiding van een verschijnsel, niet op het sociale' (1969:13). Daardoor staat de geografische of kartografische- in tegenstelling tot de sociale of sociologische volkskunde centraal. Een parallel met een richting binnen de antropologie, die bekend is geworden onder de aanduiding 'culture area approach' en die m.n. in Amerika tot ontwikkeling is gebracht, dringt zich in dit verband op. Onder 'culture areas' werden verstaan '... relatively small geographical units based on the contiguous distribution of cultural elements' (Harris 1969:373). Harris heeft dit konsept extreem simplistisch genoemd. 'Nothing is more obvious than the prospective utility of an ethnographic map

which groups tribal entities in relationship to some geographically delineated aspect of the environment. It is quite another matter, however, to suppose that this geographical grouping in and of itself contributes to an understanding of cultural differences and similarities' (1969:374). Precies die zwakte van de geografische aanpak onderkent Voskuil ten volle. 'Verklaren doet zo'n kaart waarop de verspreiding van een bepaald verschijnsel is aangegeven overigens niets, al heeft men in het begin wel eens de illusie gehad dat een dergelijke verspreiding door de eeuwen heen betrekkelijk dezelfde was gebleven, zodat men er behalve tegenwoordige grenzen ook de grenzen tussen vroegere volksstammen en culturen uit zou kunnen afleiden' (1969:13).

11 Dit oriëntatie-kader berust op de drie fundamentele beheersingsvormen, die Elias tot de universele kenmerken van elke maatschappij rekent: natuurbeheersing, sociale beheersing en zelfbeheersing, en vormt daar in zekere zin een vertaling van. Mensen moeten volgens hem altijd en overal buitenmenselijke en intermenselijke samenhangen alsmede zich zelf (leren) beheersen. De mate, waarin zij die drie velden beheersen, acht hij indicatief voor de ontwikkelingsfase van een samenleving (1971b:176/77). Omdat Elias vooral geïnteresseerd is in de zich veranderende samenhang tussen maatschappelijke beheersing enerzijds en zelfbeheersing anderzijds, blijft de natuurbeheersing bij hem enigszins onderbelicht. Deze vorm van beheersing verdraagt echter geen onderbelichting en behoeft grotere aandacht dan zij bij Elias en diens navolgers krijgt. Wanneer men hieruit zou willen afleiden, dat ik een economisch-deterministisch standpunt zou huldigen, verstaat men mij verkeerd. Het gaat om samenhangen en niet om mono-kausale verbanden. Goudsblom, die de gedachten van Elias over de drie beheersingsvormen heeft overgenomen, heeft de maatschappelijke beheersingsvorm op een aantal punten zeer verhelderend gespecificeerd (1974:124ff.).

Opmerkelijk is, dat Europese regionaal-etnologen soms soortgelijke uitgangspunten formuleren. Vgl. Erixon (1967b: 163); Bernet Kempers (1972:94); Dias (1972). Zie ook Kooy (1959:186). Door hun grotere aandacht voor details blijven hun analyses van de samenhangen tussen de hiervoor genoemde beheersingsvormen en de veranderingen daarin vaak oppervlakkig. Interessant in dit verband is de kritiek, die Dias uitoefent op zijn eigen studie van het Portugese dorp Rio de Onor. 'This monograph has a failing, though, that of having been made with one aim: that it should be as complete as possible. I lost too much time in describing all the aspects of community life, instead of being more synthetic and interpretative' (1968/69:112).

12 Het precisie-kriterium heeft betrekking op de mate van nauwkeurigheid en gedetailleerdheid, waarmee gebeurtenissen in de sociale werkelijkheid geobserveerd worden. Het reikwijdte-kriterium verwijst naar de mate, waarin recht wordt gedaan aan de schier oneindige reeks van aspecten van het menselijk samenleven, hun onderlinge samenhang alsmede hun sociogenese of wordingsgeschiedenis. Het systematiek-kriterium heeft betrekking op de mate, waarin sprake is van een min of meer uitgewerkte reeks van theoretische voorstellingen omtrent samenhangen tussen gebeurtenissen in de sociale werkelijkheid. Het relevantiekriterium tenslotte verwijst naar de functie van (sociologische) kennis, de mate waarin die kennis er toe bijdraagt samenlevingsproblemen te herkennen en eventueel op te lossen. Op overtuigende wijze toont Goudsblom aan, dat er nauwelijks sociologen aan te wijzen zijn, die t.a.v. alle vier criteria positief scoren. De balans is vrijwel nergens in evenwicht. Bij precieze systematici ziet men een verlies aan reikwijdte en relevantie, bij mensen met een brede reikwijdte vaak een onderbelichting van precisie en/of systematiek (1974:17ff.).

13 Antropologen, die een belangrijke oriënterende functie zouden kunnen hebben, zijn Eric R. Wolf en Marvin Harris, alhoewel de laatste er naar neigt een te grote betekenis te hechten aan ekologische en technische factoren.

14 De studie van Voskuil over de zich wijzigende functie van de ring acht ik exemplarisch. Zijn aanpak, die nog verre van algemeen is onder volkskundigen in Nederland, verdient ruime navolging. Zie zijn bijdrage in dit nummer.

15 Vgl. Fox (1967); Mair (1971); Murdock (1949).

16 Vgl. Barnes (1971).

17 Daarnaast werkte Murdock met 'genetische' en diffusionistische of 'historische' verklaringen (Barnes 1971:16/17).

18 Vgl. Barnes (1971:Ch. 1); Köbben (1967).

19 Vgl. Barnes (1971:39): 'The statistical evidence may tell us nothing about the kind of causal connexion, if any, that exists between A and B. It cannot tell us anything at all about the mechanism that links them or about the chronological order in which A and B may first have appeared in the various societies, for we have evidence merely about their simultaneous presence at the time of inquiry.'

20 Lévi-Strauss heeft zich met de bestudering van een grote reeks onderwerpen (w.o. verwantschap en huwelijk, totemisme en mythen) beziggehouden op een wijze, die menig antropoloog in verwarring heeft gebracht. De taal, waarin hij zijn analyses en vergelijkingen presenteert, is bijzonder kryptisch. Het aantal exegeten, dat zich met het toegankelijk maken van zijn benadering en onderzoeksresultaten bezighoudt, is dan ook zeer groot. Een goede inleidende schets van Lévi-Strauss' voornaamste denkbeelden en studievelden geeft Gardner (1974). Zie voor een helder, beknopt en kritisch overzicht van zijn theorie over verwantschap en huwelijk De Josselin de Jong (1952).

21 Verwantschapssystemen, huwelijksreguleringen en afstammingsgroepen vormen tezamen een gekoördineerd geheel '... the function of which is to insure the permanency of the social group by means of intertwinning consanguineous and affinal ties, (1963:303). Lévi-Strauss beschouwt ze als de blauwdruk van een mechanisme, dat vrouwen uit hun konsanguine families pompt teneinde ze te herdistribueren over affinale groepen. Het resultaat van dat proces is de schepping van nieuwe konsanguine groepen.

22 Deze uiteenzettingen geeft Lévi-Strauss m.n. in de hoofdstukken 1 tot 6 van *Les structures élémentaires de la parenté*, waarvan de eerste uitgave verscheen in 1949. Het door mij gegeven korte overzicht van zijn ideeën is voornamelijk gebaseerd op de Engelse vertaling van de herziene Franse editie van 1967 van Belle, Von Sturmer en Needham (1969a). De verwijzingen in de tekst zijn afkomstig uit de Engelse uitgave.

23 Dat wil geenszins zeggen, dat anderen vóór hem dit aspekt niet onderkend zouden hebben. Dat is wel het geval. Vgl. b.v. de volgende passage uit de studie van Galy: 'Une autre considération d'ordre politique ne fut probablement pas étrangère à l'extension des empêchements. La forte organisation familiale avait pour conséquence fâcheuse de nombreuses luttes entre groupes voisins; nous avons déjà remarqué la fréquence des guerres privées; les querelles d'une individu étaient soutenues par ses proches et la vengeance collective se substituait toujours à la vengeance individuelle. La société franque se composait de petites associations unies étroitement par la solidarité familiale et prêtes à se jeter les unes sur les autres. Il importait donc de multiplier les liens entre familles afin de rendre plus rares ces hostilités. Ce fut certainement en partie dans ce but que les conciles proscrivirent le mariage entre parents. Ils pensèrent que du jour où les familles seraient unies par des mariages communs, le sentiment de méfiance avec lequel elles se regardaient ferait place à l'amitié et même à l'affection, que dès lors les luttes sanglantes qui désolaient l'époque mérovingienne se feraient de plus en plus rares et que la nation des Francs verrait enfin une ère de paix et de bonheur.'

24 Bernet Kempers (1970) zou spreken over een rijk geschakeerde kulturele vormgeving.

25 Vgl. Barnes (1971:Ch. 3).

26 Vgl. Elias (1971b). Zie ook noot 11 en 33.

27 Een passage uit Tiesing's essay over dorpsleven in Drente illustreert dit op fraaie wijze: 'Door de oude Drentenaren werden de bruiloften, kraambezoeken en begrafenismaaltijden steeds op hoogen prijs gesteld. Werd bij de uitnodiging tot een van deze een of ander der familieleden vergeten of overgeslagen dan gaf dit meermalen aanleiding tot twist en scheuring in de familie, waarvan de gevolgen soms langen tijd nawerkten. Waar een huisheer zich niet

stiptelijk hield aan den regel, om bij de uitnodiging van verschillende zijden den graad van verwantschap in acht te nemen, en b.v. ter eener zijde een graad verder ging dan aan de andere zijde, werd dit soms zeer kwalijk genomen en ongunstig beoordeeld. De hartstochten kwamen dan in beweging, en terecht of te onrecht werd de persoon, die de zaak geregeld had, beschuldigd van onoprechte karaktertrekken, die aan het eerwaardige van de familie afbreuk deden. Vooral waar de stand en het vermogen verschilden van de gezinnen, die tot elkander in familiebetrekking stonden, waren dergelijke twisten niet zeldzaam, en gaven aanleiding, dat iemand zinmachend over zijn eigene familie sprak en oordeelde, terwijl eene andere, de familieschap op hoogen prijs stellende, aan den eerste het spreekwoord herinnerde: 'Wie zijn familie schendt, schendt zijn aangezicht' (1903:158/59).

Zie ook Vader (1962:223); Van der Ven (1929).

28 Cf. Nooy-Palm (1971); Van den Bergh (1971).

29 Voor het verleden vallen die sporen evenwel duidelijker aan te wijzen dan voor het heden. Vader merkt voor het einde van de 19e eeuw over de Walcherse landbouwers op: 'Zij trouwden onder elkander en hoogst zelden bezaten hun zoons of dochters de moed, hart en hand aan iemand uit de arbeidersstand of uit de kring der ambachtslieden te schenken. Dit werd als een *mésalliance* beschouwd en een schande voor de hele familie geacht (1962:223 -onderlijning J.V.). Voor 19e-eeuws Drente stelt Verduin: 'Behalve de agrarisch-ambachtelijke kenmerken vertoonde het huwelijks- en voortplantingspatroon van de eigengeërfden ook een elitaire inslag: men bleef niet alleen ongehuwd bij gebrek aan bestaansmogelijkheden overeenkomstig eigen stand, maar ook uit louter standoverwegingen' (1972:96). Wanneer men kennis neemt van de streekromans verschenen over de Alblasserwaard, dan duikt het thema van de endogame aard van de boerenstand herhaaldelijk op. Zie ook Nooy-Palm: 'De beide dorpen Staphorst en Rouveen waren vroeger endogaam ten opzichte van elkaar en zijn dat tot op zekere hoogte nog' (1971:53).

30 Vgl. Elias: 'As integration and differentiation of functions advance in society at large, families, too, lose ruling, producing and other functions while their always present functions as consumption units, as people bonded by and for the satisfaction of what have now become more distinctly private and personal needs are increasingly accentuated' (1974:xxxiii).

31 'De buurtschapsbewoners achten de naoberschap een hoogst nuttig instituut, maar op de huidige dag is de emotioneel-verbindende functie van dit instituut gewoonlijk belangrijker dan zijn utiliteitsfunctie. Het is de meeste buurtschapsbewoners volledig ontgaan, dat de laatste functie sedert de ontsluiting van de Achterhoek betekend werd uitgehold. (...) Wat men vroeger als het ware van elkander *moest* vragen als bureu, kan men nu met aflopende verplichtingen van eigen kant vragen van allerlei gespecialiseerde instellingen' (Kooy 1959:212/13). Zie ook Kooy (1959:221-223).

32 Zo heeft Cox (1971) er op gewezen, dat de veranderingen in het gebruik om een bruid te 'halen', zoals dat in het begin van de 20e eeuw nog voorkwam in Nederlands- en Belgisch Limburg, niet los te zien vallen van veranderingen in de huiskonstruktie en wijzigingen in de betekenis van huis- en buurtgemeenschap. Omdat hij voornamelijk geïnteresseerd is in het opsporen van reliktvormen van een oude inwijdingsrite (*vide* de ondertitel van zijn essay) binnen een bepaald territorium, komt hij niet toe aan een nadere deskriptie en analyse van de sociale en ekologische kontekst, waarin dit gebruik een plaats had. Daardoor blijft onduidelijk, waarom het 'halen' van een bruid eerder verdween dan het 'halen' van dienstpersoneel. Het komt me voor, dat er meer licht op het gebruik in zijn ontwikkelingsgang kan worden geworpen, wanneer aandacht wordt besteed aan de dynamische samenhang tussen natuurbeheersing m.n. het productieproces en aspecten der sociale organisatie in specifieke gemeenschappen b.v. arbeidsverdeling. De konstatering van Cox, dat een boer, boerin, meid en knecht om 'een representatief stuk gereedschap of huishoudelijk voorwerp' worden geleid bij het betrekken van een nieuw huis in Midden-Limburg vraagt om een nadere bestudering van de aard van het boerenbedrijf en de daarmee samenhangende samenlevingsverbanden (1971:79/80). Evenzeer doet dat zijn konstatering, dat het 'halen' van een bruidegom een afwijking inhield van een normaal patroon: 'Het haalleiden van de bruidegom had in het normale geval geen enkele zin

daar de bruid meestal de bruidegom op diens ouderlijke hoeve volgde. De bruidegom behoefde niet meer 'gehaald' te worden daar hij reeds door geboorte deel uit maakte van de huisgemeenschap' (1971:77). Het kennelijk overwegen van een patrilokaal vestigingspatroon voor jonggehuwden wordt hier als een gegeven beschouwd en als zodanig ter verklaring gehanteerd. Vanuit een antropologisch perspectief is het interessant om na te gaan, hoe eventuele veranderingen in regels m.b.t. nahuwelijkse vestiging (b.v. van patrilokaliteit naar neolokaliteit) zich voltrokken hebben en mede als verklaring kunnen dienen voor het verdwijnen van het haalleiden van bruiden. Studies als die van Cox kunnen voor een antropoloog een belangrijke attenderende functie hebben en een oriëntatiepunt vormen voor nader onderzoek. Overigens zij in dit verband nog vermeld, dat Elias zeer behartenswaardige suggesties heeft gedaan over de relevantie van huiskonstrukties voor het sociale leven. 'Zoals blijkt verschafte het onderzoek van de indeling en architectonische vormgeving van de woning van een gezin in een bepaalde samenleving betrouwbare en tegelijkertijd controleerbare gegevens over de grondvormen van de voor de mensen van deze samenleving karakteristieke huwelijksrelatie en bovendien over de grondvormen van hun samenhang met andere mensen in het kader van het sociale verkeer' (1970a:18/19).

33 Illustratief in dit verband acht ik de door Saal gesignaleerde eenvoudige en sobere levensstijl van boerengezinnen, waarin de zuivelbereiding op de voorgrond staat (1958:183-86). Heel fraai komt de samenhang tussen de drie beheersingsniveaus van Elias naar voren in de studie van Sillevius over de boerenbevolking van de N.W. Veluwe, wanneer hij nader stil staat bij de verhouding van man en vrouw voor en gedurende het huwelijk (1949:131-144). 'De boerenmens houdt in het algemeen zijn gevoelens in bedwang, kent ze geen recht toe en geeft zich er niet aan over, maar daar komt wat de verliefdheid betreft bij, dat men geen scheiding maakt — deze niet kan maken om praktische redenen — tussen zichzelf en zijn boer-zijn. Wil een boerenzoon boer worden, dan moet hij de vrouw trouwen, die de boerin kan zijn, dat wil zeggen een vrouw, die zijn arbeidspartner in zijn boerenbedrijf kan en wil zijn' (1949:134).

34 Van der Wouden (1972), die een boeiende studie heeft gemaakt van variaties in de omvang en structuur van huishoudingen in de Verenigde Provincies der Nederlanden in de 17e en 18e eeuw, legt evenals Saal een verbinding tussen type landbouwsysteem en familievorm. Zo zouden *extended families* of meergeneratiehuishoudingen ontbreken in typische veeveeltgebieden en juist voorkomen in gebieden met een gemengde bedrijfsvorm t.w. op de zandgronden in het Oosten van Nederland. Ook bij hem ziet men geen uitbouw in de richting van alliantietypen, die prevaleerden. Overigens is zijn studie er m.n. op gericht om Hofstee's fasentheorie aangaande reproductiepatronen te bekritisieren op basis van historisch materiaal. Die theorie is recentelijk ook het doelwit geweest van Verduin's studie (1972). Hij toont voor de Drentse zandgronden op basis van 19e-eeuwse gegevens aan, dat verschillende reproductiepatronen tegelijkertijd hebben bestaan en dus niet na elkaar, zoals Hofstee beweerde. In dit soort studies zoekt men tevergeefs naar de samenhang tussen specifieke bedrijfsvoeringen en alliantiepatronen. Wel wordt er in stil gestaan bij zulke effecten als laat of nooit trouwen, maar niet of nauwelijks bij de effecten voor het soort verbintenissen, dat prevaleerde, en waarom.

35 Kooy (1959:185ff.).

36 Ibid (1959:190).

37 Van der Molen weet b.v. voor de Achterhoek te melden: 'Vrie naobers kind, dan wet iej wa'j wint' (1961:106). Een dergelijke mededeling wijst erop, dat buurtschap en verwantschapsgroepen wellicht elkaar gedeeltelijk overlappende eenheden zijn geweest, hetgeen een ander licht zou kunnen werpen op de 'naoberplichten' van weleer. Overigens heeft Van der Molen het boek van Kooy in een nummer van *Neerlands Volksleven* (1959:16ff.) besproken. Interessant zijn zijn inleidende opmerkingen: 'In dit werk komen ook enkele beschouwingen voor, die voor de volkskundige van belang zijn'. Alsof de rest van Kooy's boek niet of minder voor die volkskundige van belang is. De verenging, die uit Van der Molen's selectieve weergave spreekt, lijkt me juist een van de redenen, waarom sommige beoefenaren der sociale wetenschappen nog steeds negatieve associaties krijgen bij het horen van de term volkskunde.

- 38 Vgl. Nooy-Palm (1971:82).
- 39 Ibid 84.
- 40 Ibid 81, 88, 97.
- 41 Ibid.: 'Wat het erfrecht betreft: alle kinderen, zoons en dochters, erven gelijk. Vroeger werd ook de grond gelijk verdeeld. Volgens mededeling van een informant: 'Schoof het op, als tweede kind trouwde, moest eerste er uit' (1971:92).
- 42 Vgl. Van den Berg (1949:98ff.); Sillevis (1949:131ff.); Kooy & Keuls (1967); Nooy-Palm (1971) e.a.
- 43 Vgl. Meertens (1961/62); Van den Bergh (1971).
- 44 Vgl. Lévi-Strauss (1969b:286-290; 294; 327-339).
- 45 Duidelijk treedt dat aan het licht in de werken van Van der Molen (1961) en De Haan (1972). Zie ook Dekker (1970).
- 46 Zie voor opmerkingen over hodiecentrisme Goudsblom (1974:112).

Bibliografie

- Actes, Actes du Congrès International d'Ethnologie Régionale. Arnhem 1955.* Arnhem 1956.
- Barabás, J.**, *Die unterschiedliche Ziele von Soziologie und Ethnologie.* — *Ethnologia Europaea*, Vol. II/III(1):44-49, 1968/69.
- Barnes, J.A.**, *Three Styles in the Study of Kinship.* London: Tavistock Publications, 1971.
- Bernet Kempers, A.J.**, *Die Volkskunde in den Niederlanden.* — *Ethnologia Europaea*, Vol. II/III(1):75-80, 1968/69.
- *Volkskunde en 'bizarre vormgeving'.* Bijdragen en Mededelingen van het Rijksmuseum voor Volkskunde 'Het Nederlands Openluchtmuseum'; jrg. 33(2):25-53, 1970.
- *Village-research in the Netherlands.* *Ethnologia Europaea*, Vol. VI(1):91-96, 1972
- Berg, P.W.J. van den**, *Het karakter der plattelandssamenleving*, Assen: Van Gorcum & Co., 1944.
- Bergh, G.C.J.J. van den**, *Volksgerichten in Limburg.* — *Neerlands Volksleven*, jrg. 21(1):85-97, 1971.
- Blok, A.**, *Wittgenstein en Elias. Een methodische richtlijn voor de antropologie.* Rede. Assen: Van Gorcum & Co., 1975.
- Boer, P. den**, *Het verleden van de dood.* — *Cultureel Supplement NRC-Handelsblad* 4-4-1975.
- Boissevain, J.F.**, *Hete hangijzers in de antropologie.* — *Intermediair*, jrg. 11(21):1-7, 1975.
- Bökönyi, S. et al.**, *On Hungarian Anthropology*, *Current Anthropology*, Vol. 11(1):61-65, 1970.
- Cox, H.L.**, *Het haalleiden of halen. Relictvormen van een oude inwijdingsrite in Nederlands- en Belgisch-Limburg.* *Neerlands Volksleven*, jrg. 21(1):60-84, 1971.
- Dekker, A.J.** *Vrijen in Nederland.* Mededelingen van het Instituut voor Dialectologie Volkskunde en Naamkunde, nr. 20:9-16, 1970.
- Dias, J.A.**, *Ethnological Investigations of Villages.* *Ethnologia Europaea*, Vol. II/III(1):108-114, 1968/69.

- *The Study of Villages According to a Configurationistic Method*. *Ethnologia Europaea*, Vol. VI(1):72-74, 1972.
- Elias, N.**, *Sociologie en geschiedenis*. Amsterdam: Van Gennep, 1971a.
— *Wat is sociologie?* Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Het Spectrum N.V., 1971b.
— *Towards a Theory of Communities*. In *The Sociology of Community*, C. Bell & H. Newby (Eds). London: Frank Cass and Co Ltd, ix-xliii, 1974.
- Erixon, S.**, *European Ethnology in Our Time*. *Ethnologia Europaea*, Vol. I(1):3-12, 1967a
— *Urgent Ethnological Tasks*. *Ethnologia Europaea*, Vol. 1(3):163-170, 1967b.
- Fox, R.**, *Kinship and Marriage*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd., 1967.
- Galy, C.**, *La famille à l'époque Mérovingienne*. Paris: Larose, 1901.
- Gardner, H.**, *The Quest for Mind. Piaget, Lévi-Strauss, and the Structuralist Movement*. New York: Vintage Books, 1974.
- Goudsblom, J.**, *Balans van de sociologie*. Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Het Spectrum, 1974.
- Haan, Tj. W.R. de (Red.)**, *Folklore der Lage Landen*. Amsterdam/Brussel: Elsevier, 1972.
- Harris, M.**, *The Rise of Anthropological Theory. A History of Theories of Culture*. London: Routledge & Kegan Paul, 1969.
- Heilfurth, G.**, *Zu kultur- und social-antropologische Problemen in der Volksforschung*. *Ethnologia Europaea*, Vol. II/III(1):180-84, 1968/69.
- Hoebel, E.A.**, *Man in the Primitive World. An Introduction to Anthropology*. New York: McGraw-Hill Book Company, Inc., 2nd ed., 1958.
- Hofer, T.**, *Anthropologists and Native Ethnographers in Central European Villages: Comparative Notes on the Professional Personality of Two Disciplines*. *Current Anthropology*, Vol. 9(4):311-16, 1968.
— *Anthropologists and Native Ethnographers at Work in Central European Villages*. *Anthropologica*, Vol. XII(1):5-23, 1970.
- Hultkrantz, A.**, *Some Remarks on Contemporary European Ethnological Thought*. *Ethnologia Europaea*, Vol. I(1):38-45, 1967.
— *The Aims of Anthropology: A Scandinavian Point of View*. *Current Anthropology*, Vol. 9(4):289-311, 1968.
- Ishida, E.**, *European vs. American Anthropology*. *Current Anthropology*, Vol. 6(1):303-318, 1965.
- Josselin de Jong, J.P.B. de**, *Lévi-Strauss's Theory of Kinship and Marriage*. Leiden: Brill, 1952.
- Köbben, A.J.F.**, *Why Exceptions; the Logic of Cross-Cultural Analysis*. *Current Anthropology*, Vol. 8(1/2):3-34, 1967.
— *Van primitieven tot medeburgers*. Assen: Van Gorcum & Co. 'Tweede, gewijzigde en uitgebreide druk, 1971.
- Kooy, G.A.**, *De oude samenwoning op het nieuwe platteland. Een studie over de familiehuishouding in de Agrarische achterhoek*. Assen: Van Gorcum & Co, 1959.
- Kooy, G.A. & M. Keuls**, *Enforced Marriage in the Netherlands*. Wageningen, 1967.
- Lange, C.H.**, *European Ethnology and American Anthropology*. *Ethnologia Europaea*, Vol. II/III(2):5-9, 1968/69.
- Lévi-Strauss, C.**, *Structural Anthropology*. New York: Doubleday & Company, Inc. Anchor Books, 1963.
— *The Elementary Structures of Kinship*. Boston: Beacon Press, 1969a.
— *The Raw and the Cooked*. New York: Harper & Row, 1969b.

- Maday, B.C.**, *Hungarian Anthropology: The Problem of Communication*. Current Anthropology Vol. 9(2/3):180-85, 1968.
- Mair, L.**, *Marriage*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1971.
- Meertens, P.J.**, *Ketelmuziek in de Nederlanden*. Neerlands Volksleven, jrg. 12(1):78-88, 1961/62.
- Molen, S.J. van der**, *Volkskunde in werken over archeologie en sociologie*. Neerlands Volksleven jrg. 10(1):13-19, 1959.
—, *Levend Volksleven. Een eigentijdse volkskunde van Nederland*. Assen: Van Gorcum & Co., 1961.
- Murdock, G.P.**, *Social Structure*. New York: The Macmillan Company, 1949.
—, *Ethnographic Atlas*. Pittsburgh: University of Pittsburgh, 1967.
- Needham, R.**, *Remarks and Inventions. Sceptical Essays about Kinship*. London: Tavistock, 1974.
- Nooy-Palm, H.**, *Staphorster Volk. Een cultureel-antropologische verkenning*. Meppel: Boom, 1971.
- Rapport**, *Rapport van de Volkskunde-commissie van de KNAW over de situatie van het volkskundig onderzoek in Nederland, in vergelijking met het buitenland, ten behoeve van de Historisch-Wetenschappelijke Commissie*. Volkskunde, Vol. LXXV(1):15-23, 1974.
- Rasmussen, H.**, *Some Central Points of View in European Ethnology*. Anthropologica, Vol. XII(1):141-151, 1970.
- Roukens, W.**, *Europese volkskunde in een verenigde wereld. Betekenis van haar studie voor gemeenschap en universiteit*. Roermond & Maaseik: J.J. Romein, 1963
- Saal, C.D.**, *Het boerengezin in Nederland. Sociologische grondslagen gezin en bedrijf*, Assen: Van Gorcum & Co., 1958.
- Sillevis, H.A.**, *De boer en zijn wereld. De boerenbevolking van de N.W.-Veluwe sociaal-typologisch beschouwd*. Assen: Van Gorcum & Co., 1949.
- Steinmetz, S.R.**, *Vooruitgang in Folklore en Ethnologie*. Gids, nr. 5, 1893.
- Tiesing, H.**, *Familielevens en nabuurschap in het oude Drente*. Vragen van den Dag, jrg. 18:155-193, 1903.
- Triebels, L.F.**, *Het internationaal Congres voor Volkskunde*. Bijdragen en Mededelingen, Rijksmuseum voor Volkskunde 'Het Nederlands Openluchtmuseum', jrg. 20(2/3):2-10, 1955.
- Vader, J.**, *Over het liefdeleven op Walcheren in vroeger tijd*. Neerlands Volksleven jrg. 12(3):206-234, 1962.
- Ven, D.J. van der**, *Van vrijen en trouwen op 't Boerenland*. Amsterdam/Mechelen: De Spieghel, 1929.
- Verduin, J.A.**, *Bestaanswijze en huwelijks- en voortplantingspatroon in het negentiende-eeuwse Drentse zandgebied*. Assen: Van Gorcum & Co., 1972.
- Volkskunde-Atlas**, *Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams-België*. Commentaar. Aflevering I. Antwerpen/Amsterdam: Uitgeverij N.V. Standaard-Boekhandel, 1959.
—, *Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams-België*. Commentaar bij kaart 30. Het ophangen van de nageboorte van het paard door J.J. Voskuil. Aflevering IV. Antwerpen/Utrecht: Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1969.
- Voskuil, J.J.**, *Volkskundebureau*. Mededelingen van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde, nr. 21:12-19, 1969.

Wichers, A.J., *De oude plattelandsbeschaving. Een sociologische bewustwording van de 'overherigheid'*. Assen: Van Gorcum & Co., 1965.

Wouden, A.M. van der, *Variations in the size and structure of the household in the United Provinces of the Netherlands in the seventeenth and eighteenth centuries. In: Household and Family in Past Time*, P. Laslett & R. Wall (Eds). London: Cambridge University Press, 299-319, 1972.